

Департамент освіти і науки Черкаської облдержадміністрації
Відділ освіти Маньківської райдержадміністрації
Маньківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1

Напрямок туристсько-краєзнавчий
(нарис-опис)

ВСЕУКРАЇНСЬКА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ
«ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ»

Маньківщина – мій рідний край

Автори:

Лавриненко Катерина

Лук'яненко Лілія

Рева Ксенія

Керівник:

Драюк Віта Олександрівна

2014 рік

МАНЬКІВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №1
МАНЬКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ РАДИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ
20100, смт Маньківка Маньківського району Черкаської області, вул. Куйбишева, 3
Тел.: (04748) 6-16-62 E-mail: school1@ukr.net

ВСЕУКРАЇНСЬКА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ
«ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ»

ОПИС-НАРИС

«Маньківщина – мій рідний край»

Колективна робота пошукової групи лідерів учнівського самоврядування «Дивокрай» ЗОШ І-ІІІ ступенів №1 смт Маньківки Маньківського району Черкаської області

Лавриненко Катерина, учениця 10-А класу, міністр екології школи

Лук'яненко Лілія, учениця 10-А класу, президент школи

Рева Ксенія, учениця 10-А класу, представник міністерства екології

Керівник

Драюк Віта Олександрівна, педагог-організатор Маньківської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1, керівник пошукової групи «Дивокрай»

Зміст

Анкета.....	3
Вступ.....	4
Розділ І.Сучасний стан.....	5
Розділ ІІ. Значні для села історичні події.....	8
Розділ ІІІ. Видатні постаті.....	15
Список використаних джерел.....	18
Додатки.....	19

Анкета

Повна назва: селище міського типу Маньківка

Адміністративне підпорядкування: Маньківський район Черкаська область

Дата виникнення: поч. XVII століття

Стан: існуючий

ВСТУП

Заснована Маньківщина на початку сімнадцятого століття. З численних версій про походження назви населеного пункту найбільш ймовірніша походить від кореня манька, що означає «ліва рука», тобто поселення знаходилося ліворуч від якогось великого шляху, або ж до нього потрібно було добиратися обхідними дорогами. Не виключено, що воно первісно могло бути пов'язане з іменем гетьмана Речі Посполитої Марціна Калиновського. В архівних документах воно також називається Марківкою. В 1609 році його батько О.В. Калиновський отримав у свою власність так звану Уманську пустелю, після чого край став інтенсивно заселятись.

Не виключено, що назва селища походить від назви річки Маньківка, що тут протікає, а її назва пішла від латинського слова «менк», що означає малий, дрібний. А, як відомо, назви багатьох міст і сіл походять від назви річок.

На одній із давніх карт (фото №1), яку датують 1613 роком, між Уманню та Буками позначено місто «Мацхівка». Однак точне датування цієї карти не встановлено. Найдавніший достовірний документ зі згадкою про Маньківку належить до 1622 року. За кілька років тут уже було близько однієї тисячі житлових будинків. А за гетьманування Марціна Калиновського це поселення стало одним із найбільших міст України. Тут було чимало гарних архітектурних споруд, особливо вражав мандрівників палац Калиновського збудований з міцного вогнетривкого полірованого дуба.

РОЗДІЛ І. СУЧАСНИЙ СТАН

Маньківка – селище міського типу, районний центр, знаходиться в західній частині Черкаської області, за 200 кілометрів від обласного центру м. Черкаси і за стільки ж від столиці України м. Київ, в 5 кілометрах від залізничної станції Поташ та 12 км від автотраси Одеса – Київ – Санкт-Петербург, до м.Умань – 30 км. Рельєф селища складний. Висота над рівнем моря становить від 180 до 265 метрів.

Територія населеного пункту має 13.8 кв. км. Всього Маньківка має 72.12 км. загальної площі земель.

Кількість населення – 8.6 тисячі чоловік (2006 р.).

Селище має свою символіку – герб(фото 1.1.) та прапор(фото 1.2.).

Маньківщина була волосним центром. З 1923 року його реорганізовано в район. З тих пір два рази Маньківський район ліквідовувався і поновлювався знову. У 1930 – 1935 та в 1964 році Маньківка входила в склад Буцького та Жашківського районів. На рубежі 1960-х років в склад Маньківського району крім усіх населених пунктів нинішнього адміністративного поділу входило ще цілий ряд сіл, серед яких були Соколівка, Косенівка, Старі Бабани. 1 січня 1965 року Маньківка отримала статус селища міського типу і знову стала райцентром. Маньківський район має 765 квадратних кілометрів. В нього входить 31 населений пункт.

Вона має близько 4.5 тисячі гектарів сільськогосподарських угідь (фото 1.3.) та ріллі. Тут вирощується пшениця, цукрові буряки, інші сільськогосподарські культури.

Із 1434 гектарів Маньківських лісів (фото 1.4.) близько половини площі займає дуб, чверть – граб. Також там росте чимало ясена, липи, берези. Хвойні породи зустрічаються рідко. Серед трав'яних рослин багато лікарських, зокрема валеріана, конвалія, лісова суниця.

Районний центр прикрашає алея дубів (фото 1.5.), вік яких близько сто років.

На території земель Маньківки, в урочищі Стрілиця на площі 2 гектари знаходиться державний ентомологічний заказник – поселення рідкісних комах – ентомофагів.

В економіці селища й усього району значну роль відіграють два цегельні, механічний та молочний заводи, харчовий та побутовий комбінати, виробниче об'єднання райагропроммеханізації, пересувна механізована колона, інкубаторна станція. Тут працює тепличний комплекс, хлібзавод, фабрика дитячої іграшки, станція технічного обслуговування, заправочні станції та очисні споруди. Збудовано генеральний газорозподільчий пункт та газифіковано райцентр. Встановлено цифрову телефонну станцію. Створено цілий ряд селянсько-фермерських господарств.

Районний центр має лікарню, поліклініку, санепідемстанцію, санаторій «Аквадар». В Маньківці, є дві загальноосвітні школи, на базі одної з яких відкрито гімназію. В селищі діє навчально-виробничий комбінат, де старшокласники з багатьох шкіл району опановують різні спеціальності. Тут є дитяча школа мистецтв, спортивна школа, стадіон, районний Будинок культури, клуб, кінотеатр, районна бібліотека, музей товариства краєзнавців, готель, ощадбанк та відділення банку «Аваль» та «Приват-Банку». Тут знаходяться редакції газет «Маньківські новини» і «Рідний край».

В центрі Маньківки встановлено пам'ятники Т.Г.Шевченку (фото 1.6.) та В.І.Леніну, бронзовий бюст уродженцю краю, видатному пілоту, двічі Герою Соціалістичної праці Б.П.Бугайову (фото 1.7.). Тут є монумент Слави, встановлений на Братській могилі полеглих у роки Великій Вітчизняній війні і обеліск Слави (фото 1.8.) полеглим в роки громадянської війни, пам'ятник жертвам Чорнобильської катастрофи. На кладовищах встановлені пам'ятні знаки численним жертвам страшного голодомору 1932-1933 років. При в'їзді в селище з боку села Іваньки споруджений пам'ятний знак вшанування жертв фашистського розстрілу групи людей єврейської національності. При в'їзді в райцентр з боку залізничної станції стоїть пам'ятник – один з перших тракторів, яким тут обробляли землю.

На території Маньківки виявлено залишки 6 поселень трипільської, 6 – доби бронзи та 4 – черняхівської археологічної культур.

РОЗДІЛ II.

ЗНАЧНІ ДЛЯ СЕЛА ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ

В історичних джерелах Маньківка вперше згадується на початку серпня 1622 року.

XVII століття

У 1609 році так званий «Буцький ґрунт» — територія в околиці сучасної Маньківка та на правобережжі річки Гірський Тікич після поділу спадщини магната Юрія Струса досталася його дочці Гелені та удові Малгожаті. Як поселення, вочевидь, було осаджене вірогідно невдовзі потому. Маньківка в 1629 році була великим поселенням і нараховувала 649 дворів, нею володіла вже каменецька старостина Ельжбета Калиновська, тобто тут проживало близько трьох тисяч чоловік. На той час це було середнє містечко.

У 1638 році чернігівським воєводою Мартином Калиновським, сином

Е. Калиновської, було здано гданському купцеві в оренду за 119 тисяч злотих Маньківську, Уманську, Буцьку та інші буди з правом широкого виробництва поташу.

З 1648 року Маньківка — сотенне містечко Маньківської сотні Уманського полку. Селяни й козаки сотні в складі 251 чоловіка під орудою сотника Г. Бовдира в 1648–1654 роках брали активну участь у народно-визвольній війні українського народу.

1654 дорогою до Гетьмана Богдана Хмельницького через Маньківку проїжджав патріарх Антіохії Макарій у супроводі свого сина, який залишив спогади про подорож по цих місцях. В них він писав, що в Маньківці багато гарних будівель і крамниць, три цитаделі, чотири церкви, три ставки, палац Калиновського, а за містом — Троїцький монастир. На мандрівників сильне враження своїм багатством і красою справив Маньківський замок, який обнесений ровами, валами, стінами, укріпленими баштами та гарматами. Стіни палацу оздоблені полірованим дубом.

За Андрусівською змовою 1667 між Московією та Польщею Маньківка мала знову відійти до Речі Посполитої. Але цей акт не визнала Україна і Маньківка знову стала в епіцентрі визвольної війни. 1674 Маньківка визволена від Польщі союзними військами Гетьмана Петра Дорошенка та Османської імперії. Проте через агентурну роботу московської влади та непорозуміння між урядом Гетьмана Дорошенка і турками більшість жителів Маньківки емігрувала до Лівобережного Гетьманату та Слобідських полків України. У ті роки Маньківка, як і інші населені пункти, зазнала значних руйнувань.

XVIII століття

1715 р. на місці попередньої православної церкви закладено нову — на честь Архістратиґа Михаїла. Її було освячено уманським протоієреєм Діонісієм Гайдученським.

1726 р. Маньківка стала власністю польського магната С.В. Потоцького. Близько 1740 року в містечку освячено ще одну церкву — Преображення Господнього. Невдовзі їх парафії було переведено на унію. Станом на 1775 рік на «маньківській парафії було наявних 1105 дворів та хат».

1 лютого 1766 р.: запис Ф. С. Потоцького Маньківський фільварок:

«Також до фундації долучається до названого фільварку Монастирок під Маньківкою у моїх дачних володіннях, належних до Уманської волості, так само з підданими та корчемною орендою, ставами, лісами відповідно до спеціальної мапи, складеної і його милістю паном Ромером, обмежений на тій мапі знаками, і спеціальним інвентарем тих сіл, повністю описаних комісаром з усіма їхніми пожитками.»

Згідно інвентаря 1768 року у Маньківці налічувалося 191 господарство, а 1783 р. — було вже 284 оселі. Внаслідок другого поділу Польщі Маньківка анексована Російською імперією. На той час тут мешкало близько 2600 осіб — переважно українців та жидів.

1797 року Маньківка стає містечком Уманського повіту Київської губернії.

IX століття

1830 року в Маньківці проживало 2600 чоловік православних і 14 католиків.

1838 р. в Маньківці створено військове поселення. Вона стала центром п'ятої сотні Києво-Подільського округу військових поселень. Тут містився штаб другого гусарського полку, взвод кавалерії та волосна управа. Селян перетворили у військових поселенців, вони відбували військові обов'язки, обробляли землю, забезпечували себе і армію продовольством. Тут було зведено 14 казарм і 12 — допоміжних приміщень. Розпочалося перепланування вулиць і створені нові: Офіцерська, Робоча, Миколаївська, Михайлівська, Довга.

1840 р. у військовому містечку створено школу кантоністів, де навчалися діти поселенців. Учні носили спеціальний одяг, разом із батьками силувані до муштри. Школа готувала унтер-офіцерів для військовою поселення: всі хлопці віком від 7 до 18 років вважалися кантоністами, яких після завершення навчання віддавали на 20 років на службу. 1858 військово поселення ліквідовано і селяни отримали новий залежний статус — державний селянин.

Тільки 27 вересня 1860 року в Маньківці окупаційна російська влада відкрила трирічну школу. Гроші на утримання учителя та школи вносили самі селяни — залежно від кількості в кожного з них землі. Після Земської реформи 1876 засновано двокласне училище.

Для лікування жителів Маньківки і навколишніх сіл 1861 року при волосній управі відкрито приймальну палату з фельдшером і акушеркою.

Згідно з люстраційним актом 10-го перепису населення в липні 1872 року в Маньківці проживало 1437 душ, з них місцевих жителів — 1254, відставних солдатів — 183. Дворів налічувалось 562, в тому числі 142 — відставних солдатів. Отже за сто років після анексії міста Російська імперія зменшила населення Маньківки удвічі.

Після того, як у 1891 році стала до ладу залізнична колія Христинівка — Шпола, а в 1899 році було збудовано Іваньківський цукровий завод, почали зростати посіви цукрових буряків.

XX століття

1900 року в Маньківці нараховувалося 937 дворів з населенням 4156 чоловік. Основним їх заняттям було землеробство. Селянам належало 5280 десятин землі, церкві — 72. Безземельних було 42 господарства, 35 володіли наділами більше 10 десятин кожне. То го ж року в селі діяло три школи: двокласне училище з п'ятирічним строком навчання та дві церковнопарафіяльні школи з трирічним терміном навчання. З 15 вересня 1910 року почало працювати чотирикласне училище з 2 учителями та 38 учнями.

На початку XX століття в Маньківці діяли олійня, 2 млини, 10 вітряків, 2 кузні. Після 1907 року в селі відкили дільничу лікарню на 10 ліжок, яка обслуговувала 29 сіл. Її штат складався з лікаря, двох фельдшерів, акушерки.

Столипінська аграрна реформа загострила суперечності на селі. Не маючи засобів виробництва, бідні селяни продавали свою землю заможнішим. Так наприкінці 1912 року в селі налічувалось 64 безземельні господарства, 64 родинам належало до однієї десятини землі, 110 від шести до семи десятин, 35 родин мали десять і більше. Худобу мало 141 господарство.

В роки Першої світової війни багато маньківчан мобілізували до московської імперської армії. У місті понад 200 героїв Першої світової війни, загиблих на фронті. Солдати, які поверталися з фронту, вели серед них відповідну агітацію. Протягом 1917 року провокатори влаштовували сутички за землю та ліс. 24 жовтня та 2 грудня цього року війська наводили порядок силою зброї.

В двадцятому столітті Маньківчани пережили страхіття голодоморів та репресій імперіалістичної, громадянської та Великої Вітчизняної війни. Так вийшло, що 7 березня 1918 року почалася перша німецька окупація і в цей же день, але 1944 року її було визволено уже від німецьких фашистів. Того дня

поблизу Маньківки розгорілася одна з найбільших танкових битв у Другій світовій війні. З обох сторін тут зішлося понад одну тисячу цих броньованих машин. Радянські танкісти на чолі з генерал-лейтенантом С.І.Богдановим отримали блискучу перемогу. Ворог втратив близько п'ятсот танків.

Ця битва була вирішальною в Умансько-Батошинській операції, під час якої радянськими військами командував маршал Радянського Союзу І.С.Конев. Його штаб знаходився на маньківській залізничній станції Поташ. Однак в радянські часи про славетну танкову перемогу намагались не згадувати. Причиною, очевидно, було небажання розголошувати про трагічні наслідки січневого оточення в цьому краї цілого ряду радянських дивізій.

З великими труднощами, пересилюючи новий голодомор 1947 року, маньківчани відбудували зруйноване війною поселення. Місцева артіль була однією з провідних в Україні по виробництву молока. Її успіхи широко висвітлювалися на виставці досягнень народного господарства у столиці республіки.

Доба УНР та комуністична окупація

1917 року Маньківка увійшла до складу УНР. У 1918 агенти ленінської РСДРП робили спробу захопити владу у місті, але безуспішно. В числі пособників більшовизму значаться ветерани Першої світової війни: Й. А. Галай, Ф. Ф. Дарієнко, М. В. Кравченко, А. С. Микитенко.

1920 р. Маньківка остаточно зайнята російськими комуністами. Тоді тут було 1321 господарство і проживало 5780 чоловік. Нова влада зробила повітовий центр УНР райцентром. Тут знову відкрите поштове відділення. 1929 почали демонструвати кінофільми. Одночасно комуністичні банди почали масовий терор проти незалежних сільських господарств. Силою зганяли у колгоспи: Постишева, Петровського, «Перемога», Шевченка, Куйбишева. Зловісна іронія вгадувалася у назві колгоспу «За краще життя» після початку комуністичного голодомору. У Маньківці убиті голодом 1932–1933 переважно діти та німечні люди.

Колгоспи незаконно загарбали 4802,6 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 2706 га орної землі, 158 коней, 23 сівалки та інший реманент. Частину награбованого було повернуто законним власникам після вигнання сталіністів 1941 року.

Утворено Потаську машино-тракторну станцію, яка працювала тільки на комуністичні колгоспи.

У 1935 році в спустошеній голодомором Маньківці створено автоколону, яка мала 50 вантажних автомобілів. В цьому ж році відкрито радіовузол. На початку 1935 року почала виходити районна газета.

В 1939 році село електрофіковане. Електрострум дала Буцька ГЕС.

Друга світова війна

28 липня 1941 село визволено від сталіністів — організаторів голоду в Маньківці. НКВД завербувало сім чоловік для диверсійної роботи на чолі з якимось Гоменюком. 1942 група успішно ліквідована органами правопорядку.

7 березня 1944 року сталінські війська знову захопили село і за два роки організували новий голодомор — 1946–1947 рр..

Період другої присутності комуністів

Рабською працею селян заново збудовано Потаську МТС, споруджено приміщення семирічної, початкової і середньої шкіл, районного будинку культури.

1950 р. — колгоспи об'єдналися в три: ім. М. І. Калініна, ім. В. В. Куйбишева та ім. С. М. Кірова, а в 1959 році ці господарства об'єдналися в одне — «Росія». У лютому 1970 року колгосп «Росія» реорганізовано в радгосп «Маньківський».

12 липня 1958 року до Маньківки приєднано село Кинашівку, яка дуже потерпіла від комуністичних голодоморів.

1960 р. — став до ладу майоліковий завод, який виготовляв вази, статуетки, дитячі іграшки, гончарні вироби, метлаські плитки, фаянсовий

посуд. 28 жовтня 1960 року на вулиці Т.Шевченка, поруч із районним Будинком культури, відкрито пам'ятник Кобзареві.

1963–1965 рр. — Маньківка входить до складу Жашківського району.

1 січня 1965 р. — Маньківський район було відновлено, а населені пункти Маньківка і Буки отримали статус селища міського типу.

Станом на 1972 рік в селищі працювали: райунівермаг, три продовольчих, господарський, взуттєвий, меблевий і книжковий магазини, чайна і їдальня. Діяли ощадкаса, пошта, телеграф, АТС, фотоательє, лікарня на 150 ліжок, середня, три восьмирічні і початкова школи.

1 грудня 1977 року здано в експлуатацію приміщення музичної школи.

Визволення України від ССРСР

1 грудня 1991 року мешканці Маньківки масово проголосували за відновлення державної незалежності України та вихід зі складу ССРСР. Але внаслідок тривалої комуністичної окупації та захоплення ресурсів села колишніми комуністами у Маньківці тривала економічна стагнація та духовний занепад.

РОЗДІЛ III.

ВИДАТНІ ПОСТАТІ СЕЛИЩА

Гусарчук Олена Григорівна - дата народження 12.06.1939 року, учитель математики. Педагогічний стаж роботи 46 років.

Має вищу кваліфікаційну категорію та звання «учитель –методист». Нагороджена Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України /1999 р., 2005 р./ нагрудним знаком «Відмінник народної освіти УСРС /1974 р./.

Рекомендована колективом Маньківської «Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів –гімназія».

Слободяник Анатолій Григорович – дата народження 12.08.1951 року, завідувач відділу АПК та висвітлення проблем сільського життя редакції газети «Маньківські новини». Журналістський стаж 40 років.

Переможець обласного поетичного конкурсу «Сонячні кларнети». Автор поетичних збірок «Пісні над тікачем» /1994р./, «Щедрую матері»

/2002 р./, «Левади солов'їні» /2009 р./, автор слів Гімну Маньківщини. Член Національної Спілки журналістів України. Нагороджений почесними знаками райдержадміністрації. За визначний внесок у розвиток Маньківщини /2005 р./ та знаком «За активну громадську діяльність» /2007 р./.

Рекомендований колективом газети «Маньківські новини».

Купченко Тетяна Станіславівна - дата народження 04.09.1953 року, лікар-педіатр /неонатолог/ Маньківської ЦРЛ. Стаж роботи за спеціальністю більше 30 років.

Має першу кваліфікаційну категорію за

спеціальностями педіатрія та неонатологія. Нагороджена грамотами: головного управління охорони здоров'я Черкаської ОДА /2008 р./ та неодноразово грамотами Маньківської РДА та районної ради.

Рекомендована колективом Районної ЦРЛ.

Гейбович Павло Григорович - дата народження 30.05.1935 року, ветеран праці, інженер-будівельник. З 1999 року головний інженер Маньківського міжколгоспбуду.

За його участі та сприяння на території селища побудовано більше 200 об'єктів виробничого, жилого та соціально-культурного призначення. Неодноразово нагороджений Грамотами обласного та районного керівництва.

Сімаков Юрій Володимирович - дата народження 25.05.1923 року, учасник Великої Вітчизняної війни, ветеран бойових дій, учасник оборони Москви, полковник у відставці, ветеран праці.

В післявоєнний час працював на педагогічній ниві. Вніс великий внесок у військово-патріотичне виховання молоді.

Нагороджений багатьма бойовими орденами і медалями.

Рекомендований ветеранською організацією селища.

Черній Петро Олексійович – дата народження 06.02.1940 року, ветеран сільськогосподарського виробництва, начальник механізованого загону колишнього радгоспу «Маньківський». Стаж роботи в сільському господарстві більше 40 років.

Вніс вагомий внесок у розвиток сільськогосподарської галузі селища. Нагороджений орденом Трудового Червоного прапора.

Рекомендований ветеранською організацією селища.

Руденко Оксана Григорівна - дата народження 28.01.1923 року, учасник Великої Вітчизняної війни, партизанського руху. Все трудове життя віддане педагогічній справі, учитель математики.

Виховала та підготувала плеяду випускників які продовжують справу наставників. Відзначена бойовими та трудовими нагородами.

Рекомендована ветеранською організацією селища.

Оленчук Йосип Прокопович - дата народження 11.11.1933 року, редактор районної газети «Маньківські новини», ветера журналістики, член спілки журналістів України, активіст громадського життя селища.

Вніс вагомий внесок у формування громадської думки.

Рекомендований ветеранською організацією селища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історія міст і сіл Української РСР. — Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР.
2. Жадько В. Маньківщина. Не забуваймо рідного порогу.-К.,2006.-352с.
3. Універсальна енциклопедія "Черкащина". Упорядник Віктор Жадько. - К.,2010.-С.567.

ДОДАТКИ

Фото №1

Герб, фото 1.1.

Прапор, фото 1.2.

Сільськогосподарські угіддя , фото 1.3.

Маньківські ліси, фото 1.4.

Алея дубів, фото 1.5.

Пам'ятник Т.Г.Шевченку, фото 1.6.

Бронзовий бюст уродженцю краю, видатному пілоту, двічі Герою Соціалістичної праці Б.П.Бугайову, фото 1.7.

Обеліск Слави, фото 1.8.

Пам'ятний знак вшанування жертв фашистського розстрілу групи людей єврейської національності, фото 1.9.

Пам'ятник – один з перших тракторів, яким обробляли землю, фото 1.1